

Xavier Leon-Dufour — Charles Perrot, *L'annonce de l'Évangile. Introduction critique au Nouveau Testament* (Introduction à la Bible, t. 3 cz. 2), Tournai ³1976, Desclée, ss. 320.

Kolejny tom krytycznego wstępu do N. Testamentu opracowany przez profesorów francuskich poświęcony został Ewangeliiom synoptycznym i Dziejom Apostolskim. Książka stanowi drugą część tomu trzeciego *Introduction à la Bible*. Część pierwsza wydrukowana później obejmuje zagadnienia wprowadzające w czasy nowotestamentalne.

Zagadnienia związane z Ewangeliami synoptycznymi (opr. X. Leon-Dufour) przedstawione zostały według następującego porządku: krótka historia interpretacji Ewangelii synoptycznych (dogmatyczna, krytyczna, hermeneutyczna); wprowadzenie do Ewangelii św. Marka; wprowadzenie do Ewangelii św. Mateusza; wprowadzenie do Ewangelii św. Łukasza; problem synoptyczny; krytyczna lektura Ewangelii; zagadnienie historii w Ewangeliiach. Druga część książki poświęcona Dziejom Apostolskim (opr. Ch. Perrot) omawia tematy: etapy badań nad Dziejami; prezentacja aspektów literackich Dziejów; historia przekazu Dziejów; wartość historyczna. Książkę uzupełnia bibliografia posegregowana według problematyki zawartej w poszczególnych rozdziałach. Podano w niej najpierw tytuły komentarzy do każdej księgi, a następnie studia. Dla zagadnienia zaś synoptycznego zestawiono synopsy i studia. Krytyczną lekturę Ewangelii ułatwiają wykazy tekstów krytycznych i studia na ten temat. W związku z historycznością Ewangelii zebrano dzieła: z historii i życiorysy Jezusa, oraz studia. Dzieło uzupełniają wykazy cytatów biblijnych i autorów oraz indeks rzeczowy. Do opracowania dodano czytelne mapy (s. 12. 292 n.) oraz planse (s. 250. 252).

Pierwszy rozdział książki został w stosunku do wydania poprzedniego (*Introduction à la Bible*, t. 2, *Nouveau Testament*, Tournai ²1959) znacznie poszerzony przez dodanie: *L'attitude hermeneutique* (s. 27—32), w którym autor zwrócił m. in. uwagę na zagadnienie właściwego odczytania tekstu biblijnego i rozpoznania rodzaju literackiego, oraz problem języka epoki, w której poszczególne części ksiąg biblijnych powstały. W przeciwieństwie do poprzedniego wydania na pierwszy plan wysunięto Ewangelię Markową, wprowadzając pewne uzupełnienia, zwłaszcza w omawianiu jej doktryny teologicznej. Przede wszystkim wnikliwiej omówiono problem tzw. tajemnicy mesjańskiej. Słusznie stwierdzono, że autor drugiej Ewangelii ukazał ów problem w dwóch etapach: tzw. czas tajemnicy oraz czas ujawniania się godności Jezusa, który się rozpoczął od momentu wyznania wiary przez Piotra (Mk 8, 29). Zagadnienie to zostało wkomponowane w całość problematyki dotyczącej Ewangelii Markowej, w której tajemnica mesjańska stanowi podstawowe założenie teologiczne autora (s. 57). W nowy sposób przedstawiony został także problem historyczności drugiej Ewangelii oraz świadectwa zewnętrzne, pochodzące od Papiasza (s. 63—66). Dzięki szczegółowym studiom nad problemem zakończenia drugiej Ewangelii, przeprowadzonym przede wszystkim przez J. Huga (*La finale de*

l'Evangile de Marc — Mc 16, 9—20, Paris 1974), nie można wątpić o autentyczności kanonicznej tego zakończenia w formie przyjętej w krytycznych wydaniach tekstu greckiego. Zakończenie to stanowi zarazem najstarszą znaną nam „harmonię” Ewangelii.

Po omówieniu najstarszej Ewangelii autor zajął się tzw. Ewangelią kościelną, tj. Ewangelią św. Mateusza. Poruszył jej kwestie literackie, doktrynę, autora, zagadnienie języka i pochodzenie. Szerzej niż w poprzednim wydaniu opracował kwestie teologiczne, z uwzględnieniem nowszych badań. W sposób bardziej zdecydowany wypowiedział się na temat daty powstania i miejsca napisania pierwszej Ewangelii. Większość egzegetów przyjmuje obecnie, że była ona napisana między 80 i 90 r. po Chr. w Antiochii Syryjskiej.

Odnosnie do Ewangelii św. Łukasza na uwagę zasługuje część poświęcona jej doktrynie, chociaż nowe opracowanie nie różni się prawie w niczym od poprzedniego wydania. Natomiast nieco inaczej przedstawiono w ostatniej wersji problem datowania Ewangelii. X. Leon-Dufour nie twierdzi już, że zdecydowana większość uczonych katolickich opowiada się za jej powstaniem przed 70 r. Uważa raczej, że dzieło to zostało napisane między rokiem 70 i 90. Szkoda, że przytaczając tę opinię, nie popiera jej solidniejszymi argumentami.

Z kolei przedstawiono kwestię podstawową dla pełnego rozumienia trzech pierwszych Ewangelii, tj. problem synoptyczny. Wykorzystano przy tym dobre, naszym zdaniem, wywody z poprzedniego wydania, uzupełniając jedynie literaturę. Większych zmian dokonano przy omawianiu systemu tzw. dwóch źródeł. Powodem tej zmiany były nie tylko liczne nowe próby wyjaśnienia trudności nasuwających się przy rozpatrywaniu poszczególnych tekstów synoptycznych, ale także nowe badania nad źródłami Ewangelii synoptycznych (hipotezy M. E. Boisarda i A. Gaboury'ego). X. Leon-Dufour wykorzystał zwłaszcza wnioski z analiz przeprowadzonych przez Gaboury'ego, który kładzie nacisk na różnorodność założeń teologicznych autorów Ewangelii, a przede wszystkim na ich perspektywy chrystologiczne. Ewangelisci nie zmieniali źródeł, jakie mieli do dyspozycji, ale bądź sukcesywnie je przytaczali (Łk), bądź też odpowiednio do swych teologicznych założeń łączyli je razem (Mt; s. 185).

W stosunku do poprzedniego wydania znacznie zmieniono rozdział dotyczący „krytycznej lektury Ewangelii”. Zmiana ta nastąpiła w związku z licznymi szczegółowymi opracowaniami, w których więcej uwagi poświęcono nie tyle najstarszym i najwcześniejszym warstwom Ewangelii, co ostatniemu stadium ich powstawania oraz motywom takiego, a nie innego układania materiału (*Redaktionsgeschichte*). Złożone to zagadnienie wyjaśniono na przykładzie relacji o cudach, wskazując, jak powinien prawidłowo przebiegać proces analizy naukowej tych opowiadań. Należy mianowicie stosować metodę synchroniczną (w celu określenia struktury samego opowiadania), diachroniczną (w celu ustalenia historii „reprodukcji” struktur) oraz funkcjonalną (w celu uzasadnienia przez środowisko socjologiczne odkrytych struktur).

Ostatni rozdział pierwszej części porusza problem historyczności Ewangelii. Dzięki nowym motywom badawczym ustalono, że nie wystarczy dowieść, czy czytamy rzeczywiście Ewangelię Mateusza, nacznego świadka wydarzeń, czy Marka, który był towarzyszem Piotra i przekazywał dokładnie jego wypowiedzi, czy też Łukasza, towarzysza św. Pawła. Stwierdzenia te same przez się nie gwarantują historyczności opisanych zdarzeń. Ustalono, że chcąc dotrzeć do prawdy histo-

rycznej w Ewangeliach, należy stosować najpierw kryterium „niezgodności” (*difference, dissimilitude*) w celu zestawienia danych pochodzących od zróżnicowanych pod względem poglądów świadków, a następnie kryterium zbieżności (*coherence*) w celu zebrania różnych elementów historycznych, pochodzących z wielu źródeł, które dopiero w sumie pozwalają na stworzenie pełnego obrazu rzeczywistości historycznej. Osobną kwestię stanowi sama postać Jezusa i Jego dzieła w okresie przedpaschalnym. Autor stwierdza, że Jezus zawsze był i będzie tajemnicą, a historycy wszystkich czasów muszą próbować ciągle ponawiać próby rozwiązania postawionej przez Niego trudności: „A wy jak sądzicie, kim jestem?”.

W drugiej części pracy (s. 241—295) Ch. Perrot po krótkim omówieniu historii badań nad księgą Dziejów Apostolskich przedstawił kwestie literackie dzieła, kładąc szczególny nacisk na strukturę całego utworu. Pozwala to na odkrycie założeń teologicznych oraz jedności Dziejów, wbrew dotychczasowym opiniom w tej kwestii. Następnie autor poruszył zagadnienie różnic w starożytnych przekazach Dziejów, lansując twierdzenie, że biblijnym tekstem jest tzw. wersja wschodnia. Ostatnie badania upoważniają do odrzucenia wszelkich usiłowań harmonizowania wersji wschodniej i zachodniej. Perrot nie zgadza się z opinią A. Harnacka co do czasu powstania Dziejów. Uważa, że Łukasz napisał je pod koniec pierwszego wieku (dokładniej między 80 a 95 r.), a tekst Dz 20, 29. 38 uznał za aluzję do śmierci Apostoła Narodów. Natomiast otwartą pozostawił kwestię wykorzystanych w Dziejach źródeł. Wyliczył następujące źródła: „źródło antiocheńskie”, „dziennik podróży Pawła i sekcję My” oraz „tradycję niespisaną”. Dokładne ustalenie, która partia Dziejów uważana być może za poszczególne źródło, stanowi niejednokrotnie problem nie do rozwiązania.

Interesujący jest rozdział trzeci poświęcony wartości historycznej Dziejów. Słusznie Perrot omówił najpierw koncepcję historii autora Dziejów. Referowanie zdarzeń przez Łukasza nie polega na przedstawieniu *facta nuda*, ani na dokładnym odtwarzaniu mów, jakie w tym dziele przytacza. Chodziło mu raczej o naszkicowanie religijnej historii początkowego etapu rozwoju Kościoła, szczególnie zaś o ukazanie pierwszorzędnej roli Piotra w odniesieniu do Dwunastu oraz wielkich zasług Pawła, nie tylko jako Apostoła, ale także genialnego teologa pierwotnego Kościoła.

Wstęp do Ewangelii synoptycznych i Dziejów Apostolskich przeznaczony został nie tylko dla fachowców, ale także dla szerokiego grona czytelników. Zawiera się w nim najświeższa informacja o rezultatach badań nad Ewangelią i Dziejami. Pominęto w nim wszakże, w porównaniu z poprzednimi wydaniem, liczne informacje bibliograficzne, szerokie omawianie problematyki historii badań itd. Cenne uzupełnienia wprowadzone do omawianej pracy uzasadniają w pełni informację zamieszczoną na karcie tytułowej, że jest to *Edition nouvelle* — nowe wydanie, a nie tylko *revue et corrigée* — przejrzane i poprawione trzecie wydanie, zresztą jednej z najlepszych dotąd introdukcji szczegółowych do N. Testamentu.